

УДК 338.24

Н. М. Шмиголь

доктор економічних наук, професор

О. М. Ляшенкоаспірант
Запорізький національний університет**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ**

У статті розглянуто сфери та напрями правового регулювання економічної безпеки підприємств. Надано перелік основних нормативно-правових актів, що регулюють найважливіші аспекти забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Наведено низку можливих локальних нормативно-правових документів, що стосуються вузького забезпечення економічної безпеки в межах конкретного підприємства. Виявлено недоліки в системі правового забезпечення. Запропоновано шляхи раціоналізації системи правового регулювання економічної безпеки підприємств в Україні.

Ключові слова: *правове регулювання, економічна безпека, підприємство, нормативно-правовий акт, Закон України, комерційна таємниця, служба економічної безпеки.*

I. Вступ

В умовах ринкових відносин кожне підприємство здійснює діяльність під впливом багатьох факторів зовнішнього середовища, що суттєво впливають на виробничу базу, особливості управління підприємством, організацію процесу виробництва та праці, процеси розширеного відтворення капіталу та формування позиції підприємства на ринку. Тому економічна безпека кожного суб'єкта господарювання постійно знаходиться під загрозою. Найбільш значний вплив на функціонування підприємства, передусім, шляхом виконання регуляторних і наглядових функцій здійснює держава у вигляді центральних органів влади. Отже, держава безпосередньо впливає на формування економічної безпеки підприємств. Державне регулювання зазвичай стосується як головних аспектів фінансово-економічної діяльності підприємства, так і функціонування відповідних служб безпеки. Пряме державне регулювання процесу забезпечення економічної безпеки підприємств здійснюють, насамперед, у вигляді правового регулювання.

У літературі питання правового регулювання економічної безпеки підприємств висвітлено недостатньо. У основному, науковці заважають на особливостях правового захисту комерційної таємниці (Г. Андрощук, М. Бондаренко, А. Заїчковський, Т. Іванюта, П. Крайнев) або розглядають лише аспекти централізованого правового регулювання економічної безпеки підприємств, не згадуючи при цьому можливості здійснення правового забезпечення силами самого підприємства, тобто за допомогою введення внут-

рішніх нормативних документів. Серед інших учених, що займалися вивченням цього питання, варто назвати: В. Артемеєва, Д. Воронкова, Г. Іващенко, О. Кириченко, Г. Козаченко, О. Коробчинського, В. Криленко, О. Ляшенко, Н. Новікову, І. Отенко, В. Пономарьова, Є. Рудніченко тощо.

Крім того, законодавство України є досить мінливим, тому багато наукових праць не відповідають дійсності.

II. Постановка завдання

Метою статті є виявлення сфер і напрямів правового регулювання економічної безпеки підприємств; надання переліку основних загальнодержавних і локальних нормативно-правових актів, що регулюють найважливіші аспекти забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання; виявлення недоліків у системі правового забезпечення.

III. Результати

Правове регулювання питань, пов'язаних з економічною безпекою, стосується різноманітних аспектів діяльності підприємств і відбувається за багатьма напрямками (рис. 1).

Наразі в Україні діє велика кількість нормативно-правових актів, що регулюють ті чи інші аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств.

Головним законодавчим документом, що опосередковано регулює питання економічної безпеки підприємств, є Конституція України, у якій визначають такі сфери правового регулювання, як: правовий режим власності; правові засади й гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; засади зовнішніх відносин, зовнішньоекономічної діяльності та митної справи (п. 7, 8, 9 ст. 92 [1]).

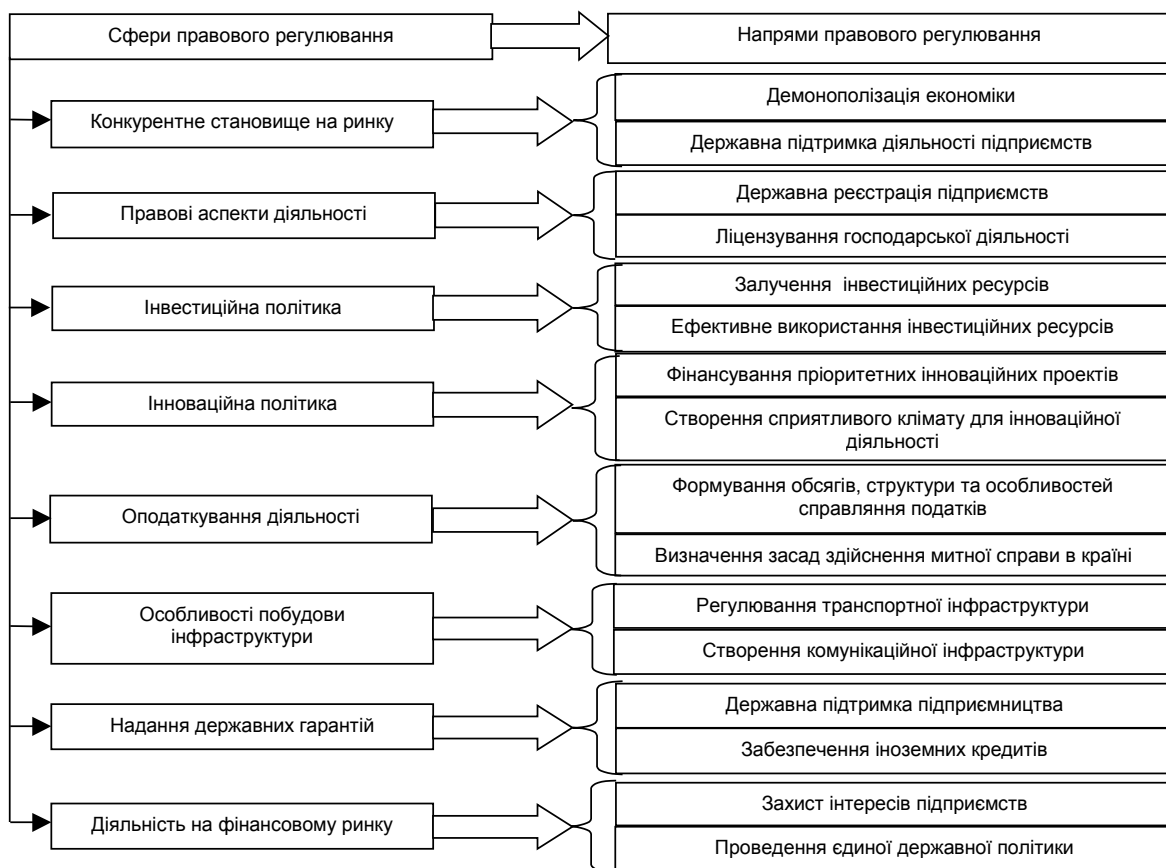

Рис. 1. Сфери та напрями правового регулювання економічної безпеки підприємств (побудовано на основі [9; 10])

Деякі питання економічної безпеки підприємств регулюють також Бюджетний кодекс України [2], Господарський кодекс України [3], Податковий кодекс України [4], Кримінальний кодекс України (ст. 163, 176, 177, 202, 204–206, 212, 218–223, 227–232) [5], Кримінальний процесуальний кодекс України [6].

Так, згідно з положеннями Господарського кодексу України, держава має контролювати та здійснювати нагляд за діяльністю підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності, зокрема – з питань їх економічної безпеки (п. 3 ст. 19) [3]. Крім того, держава забезпечує захист прав і законних інтересів усіх підприємств (ст. 20) [3].

Питання покарання за злочини у сфері господарської діяльності з посяганням на економічну безпеку підприємств регулюють статті Кримінального кодексу України (розд. VII) [5].

Перелік основних правових актів, що регулюють сферу економічної безпеки українських підприємств, містить табл. 1 (побудовано на основі [7; 8]).

Положення Концепції забезпечення національної безпеки в фінансовій сфері визначають види загроз фінансово-економічній безпеці підприємств реального сектору економіки, серед яких, передусім, зазначають невідповідність між активами та зоб'

ов'язаннями підприємств, а також значну частку застарілих основних засобів і технологій. Наголошують, що подібні диспропорції можуть стати наслідком реалізації неваженої стратегії управління підприємствами з приводу взяття зобов'язань, а також результатом дії певних зовнішніх чинників. Потенційними загрозами називають здійснення спекулятивних операцій із земельними ділянками, банкрутство сільськогосподарських виробників після введення в ринковий оборот земель сільськогосподарського призначення тощо. З метою зниження потенційних загроз економічній безпеці підприємств у Концепції запропоновано здійснення безперервного державного моніторингу за збалансованістю активів і пасивів підприємств [7].

Функції моніторингу має здійснювати Державна служба фінансового моніторингу України, що є центральним органом виконавчої влади. Згідно з Положенням "Про Державну службу фінансового моніторингу України", основним завданням цього органу є реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також внесення пропозицій щодо її формування [7].

Правові акти з регулювання питань економічної безпеки підприємств

№ з/п	Вид нормативно-правового акту	Назва
1.	Указ Президента України	“Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності”
2.		“Про фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави”
3.	Закон України	“Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”
4.		“Про основи національної безпеки України”
5.		“Про цінні папери та фондовий ринок”
6.		“Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні”
7.		“Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення”
8.		“Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”
9.		“Про банки та банківську діяльність”
10.		“Про інвестиційну діяльність”
11.		“Про страхування”
12.		“Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні”
13.		“Про оперативного-розшукову діяльність”
14.		“Про зовнішньоекономічну діяльність”
15.		“Про інформацію”
16.		“Про науково-технічну інформацію”
17.		“Про захист економічної конкуренції”
18.		“Про захист від недобросовісної конкуренції”
19.		“Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах”
20.	Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України	“Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері”
21.		“Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 р.”
22.		“Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України”
23.	Інші підзаконні нормативні акти	Наказ Державного комітету фінансового моніторингу України “Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму”
24.		Наказ Міністерства внутрішніх справ України “Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України”
25.		Наказ Міністерства економічного розвитку й торгівлі України “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України”

Норми Закону України “Про захист від недобросовісної конкуренції” регулюють питання неправомірного збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; відповідальності за здійснення заходів, що становлять сутність недобросовісної конкуренції, тощо [7].

Головним міжнародним документом, що регулює певні аспекти фінансової безпеки підприємств, є Європейська конвенція про деякі міжнародні аспекти банкрутства (ETS № 136) [11].

У процесі забезпечення економічної безпеки, крім нормативно-правових актів загальнодержавного значення, на підприємствах дотримуються положень локальних нормативних документів.

Так, норми публічного й приватного права в Україні регулюють особливості діяльності служб економічної безпеки підприємств. При цьому, як зазначає Н. І. Новікова, перелік повноважень служб економічної безпеки на законодавчому рівні зовсім невизначений, у зв'язку з чим діяльність, що фактично здійснюють зазначені служби, не відповідає їх правовому статусу та є нелегальною. І взагалі – в українському законодавстві навіть відсутнє поняття недержавної служби економічної безпеки [12, с. 355–356].

Серед внутрішніх документів підприємства, що регламентують деякі аспекти його економічної безпеки, можна виділити:

1. Статут підприємства – має містити положення про право підприємства на комерційну таємницю, інтелектуальну власність, право вимагати від державних органів та інших підприємств виконання умов конфіденційності.
2. Колективний договір – повинен підтверджувати домовленість між колективом і керівником підприємства про нерозголошення конфіденційної інформації та містити заходи щодо відповідальності за порушення домовленостей.
3. Правила внутрішнього розпорядку.
4. Індивідуальні контракти, угоди про добровільне виконання режиму конфіденційності, договір-зобов'язання учасників ділових переговорів, договір про співробітництво та спільну діяльність.
5. Положення про комерційну таємницю підприємства.
6. Положення про службу економічної безпеки підприємства.
7. Спеціальні регламенти або Положення про посадових осіб, про філії та представництва.
8. Посадові інструкції.
9. Кодекс корпоративної поведінки.

10. Накази директора про набуття чинності Положень тощо [13, с. 158; 14].

З метою якісного правового забезпечення економічної безпеки підприємств необхідно однаковою мірою використовувати як загальнодержавні правові акти, так і нормативні документи внутрішнього застосування.

IV. Висновки

Аналіз правової бази з регулювання економічної безпеки підприємств в Україні дав змогу виявити низку суттєвих недоліків. По-перше, положення більшості законодавчих актів є досить суперечливими та неоднозначними, що може призводити до некоректного їх тлумачення. По-друге, немає жодного правового акту, який би детально регулював безпосередню діяльність служби економічної безпеки підприємства. По-третє, в Україні відсутній єдиний закон, який би визначав межі правової відповідальності за порушення законодавства щодо здійснення охоронної та детективної діяльності, захисту комерційної таємниці тощо. По-четверте, рівень контролю за дотриманням норм законодавства з питань економічної безпеки підприємств є дуже низьким.

Отже, доцільним є прийняття певних важливих кроків з удосконалення системи правового регулювання економічної безпеки українських підприємств. Передусім, необхідно розробити проект Закону України "Про організацію служби економічної безпеки підприємства", який би надавав подібним службам відповідний правовий статус і визначав повноваження та місце таких структурних одиниць у організаційній схемі підприємств. Також доцільно переглянути норми більшості чинних правових актів і привести їх у відповідність один з одним із залученням висококваліфікованих фахівців економічної та юридичної сфери.

Список використаної літератури

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

5. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>.
8. Наказ "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України" [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.
9. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – Київ : Лібра, 2003. – 280 с.
10. Рудніченко Є. М. Аналіз нормативного забезпечення системи економічної безпеки підприємств / Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2013. – № 5. – Т. 1. – С. 133–140.
11. Європейська конвенція про деякі міжнародні аспекти банкрутства ETS № 136 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_540.
12. Новікова Н. І. Правова регламентація діяльності служби безпеки підприємства як складова його економічної безпеки [Електронний ресурс] / Н. І. Новікова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия "Юридические науки". – 2013. – № 2–1 (Ч. 1). – Т. 26 (65). – С. 352–357. – Режим доступу: <http://www.sn-jurid.crimea.ua/index.php/ru/-arkhiv-nomerov?id=51>.
13. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. – Харків : ХНЕУ, 2012. – 256 с.
14. Артемьев В. В. Правовое обеспечение работы служб безопасности предприятий / В. В. Артемьев // Экономика. Финансы. Право. – 1996. – № 9. – С. 29–35.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2015.

Шмыголь Н. Н., Ляшенко Е. Н. Особенности правового регулирования экономической безопасности предприятий в Украине

В статье рассмотрены сферы и направления правового регулирования экономической безопасности предприятий. Предоставлен перечень основных нормативно-правовых актов, регулирующих важнейшие аспекты обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйствования. Приведен ряд возможных локальных нормативно-правовых документов, касающихся узкого обеспечения экономической безопасности в рамках конкретного предприятия. Выявлены недостатки в системе правового обеспечения. Предложены пути рационализации системы правового регулирования экономической безопасности предприятий в Украине.

Ключевые слова: правовое регулирование, экономическая безопасность, предприятие, нормативно-правовой акт, Закон Украины, коммерческая тайна, служба экономической безопасности.

Shmygol N., Lyashenko O. Features of Legal Regulation of Economic Security Companies in Ukraine

Areas and directions of legal regulation of economic security are considered. As a legal regulation should be highlighted: a competitive position in the market, the legal aspects of the investment policy, innovation policy, taxation, construction of infrastructure, provision of state guarantees, the activities of the financial market. Significant areas of legal regulation of economic security in Ukraine are such as de-monopolization of the economy, state support of enterprises, State registration of enterprises, licensing of economic activity, attraction of investment resources, the efficient use of investment resources, financing of priority innovative projects, creating a favorable climate for innovation, the formation of volume, structure and characteristics of the contraction of taxes, determining the principles of the customs of the country, regulation of transport infrastructure, creation of communication infrastructure.

The list of basic legal acts that regulate the most important aspects of ensuring the economic security of business entities granted. It is indicated that the main legislative instrument governing the economic security of enterprises, is the Constitution of Ukraine. Some important issues are governed by the rules of the Budget, Economic, Tax, Criminal, Criminal-Procedural Code of Ukraine. Among other legal acts - Decrees of the President of Ukraine, Laws of Ukraine, Decrees and Orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine, the State Committee for Financial Monitoring of Ukraine orders of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine.

The most important legal document is the concept of national security in the financial sector. A number of possible local legal documents relating to the narrow economic security within a particular company, given: the Charter of the company, collective agreements, internal regulations, individual contracts and agreements, Regulations on commercial secrets of the enterprise, the Regulation on the service of economic security, job descriptions etc. Deficiencies in the current system of legal support identified - for example, many contradictory legislation, the lack of proper control over observance of the legislation, the lack of legislation regulating the activities of the service of economic security. Ways to streamline the system of legal regulation of economic security in Ukraine offered.

Key words: legal regulation, economic security, the company, the legal act Law of Ukraine, trade secret, service of economic security.